

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2022.4.62>

RZETELNA PROCEDURA PRAWNA W DZIAŁALNOŚCI SĘDZIEGO ŚLEDZCZEGO W KRAJACH EUROPEJSKICH

Leonid Myrzlyi

*aspirant Katedry Postępowania Karnego i Kryminalistyki
Państwowego Uniwersytetu Podatkowego (Irpień, Ukraina)*

ORCID ID: 0000-0001-9202-1981

Lvmerr@gmail.com

Adnotacja. W artykule zbadano europejskie teoretyczne i regulacyjne podejścia do przestrzegania rzetelnej procedury prawnej przez sędziego śledczego w postępowaniu karnym. W tym celu przeanalizowano kodeksy postępowania karnego (prawa) poszczególnych krajów europejskich (demokracji stałej i „młodej”) w sprawie „rzetelnej procedury prawnej w działalności sędziego śledczego”. Ustalono, że koncepcyjno-kategoryczne połączenie dwóch systemów prawa (angielsko-amerykańskiego i kontynentalnego) doprowadziło do zastosowania systemu „rzetelnej procedury prawnej w działalności sędziego śledczego”. Rzetelna procedura prawna jest postrzegana jako norma europejska i postrzegana aksjomatycznie, w kontekście prawa do sprawiedliwego procesu. Okazało się, że w przeciwieństwie do teoretyczno-metodologicznego postrzegania kategorii „rzetelnej procedury prawnej”, pojęcie „sędziego śledczego” ma uregulowanie prawne i jest nieodłączne od prawa postępowania karnego większości obcych krajów. Zwrócono uwagę na stosowanie kategorii „rzetelnej procedury prawnej” w orzeczeniach Europejskiego Trybunału Praw Człowieka.

Słowa kluczowe: postępowanie karne, rzetelna procedura prawna, sędzia śledczy, kraje europejskie, doświadczenie, orzeczenie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka.

PROPER LEGAL PROCEDURE IN THE ACTIVITIES OF THE INVESTIGATING JUDGE IN EUROPEAN COUNTRIES

Leonid Merzlyi

Postgraduate Student at the Department of Criminal Process and Criminalistics

State Tax University (Irpın, Ukraine)

ORCID ID: 0000-0001-9202-1981

Lvmerr@gmail.com

Abstract. In the article investigational European theoretic normative going near an observance an investigation judge in criminal realization of the proper legal procedure. The criminal codes (laws) of practice of the separate European countries (permanent and “young” democracy) are for this purpose analysed in relation to case the “proper legal procedure in activity of investigation judge”. It was established that the conceptual and categorical combination of two systems of law led to the use of the term system “proper legal procedure in the activity of the investigating judge”. Proper legal procedure is considered as a European standard and taken axiomatically, in the context of the right to a fair trial. It was found that, in contrast to the theoretical and methodological perception of the category “proper legal procedure”, the concept of “investigating judge” has a legislative regulation and is inherent in the criminal procedural laws of most foreign countries. Attention is drawn to the use of the category “proper legal procedure” in the decisions of the European Court of Human Rights.

Key words: criminal realization, proper legal procedure, investigating judge, European countries, experience, decisions of the European Court of Human Rights.

НАЛЕЖНА ПРАВОВА ПРОЦЕДУРА В ДІЯЛЬНОСТІ СЛІДЧОГО СУДДІ У ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇНАХ

Леонід Мерзлий

*аспірант кафедри кримінального процесу та криміналістики
Державний податковий університет (Ірпін, Україна)*

ORCID ID: 0000-0001-9202-1981

Lvmerr@gmail.com

Анотація. У статті досліджено європейські теоретико-нормативні підходи до дотримання слідчим суддею у кримінальному провадженні належної правової процедури. Для цього проаналізовані кримінальні процесуальні кодекси (закони) окремих європейських країн (сталого і «молодої» демократії) щодо кейсу «належна правова процедура в діяльності слідчого судді». Встановлено, що понятійно-категоріальне поєднання двох систем права (англо-американської і континентальної) призвело до використання терміносистеми «належна правова процедура в діяльності слідчого судді». Належна правова процедура розглядається як європейський стандарт і сприймається аксіоматично, у контексті права на справедливий судовий розгляд. З'ясовано, що, на відміну від теоретико-мето-

дологічного сприйняття категорії «належна правова процедура», поняття «слідчий суддя» має законодавче урегулювання і притаманне кримінальним процесуальним законам більшості зарубіжних країн. Звернено увагу на використання категорії «належна правова процедура» у рішеннях Європейського Суду з прав людини.

Ключові слова: кримінальне провадження, належна правова процедура, слідчий суддя, європейські країни, досвід, рішення Європейського Суду з прав людини.

Вступ. Сучасні інтеграційні процеси посилюють дослідницький інтерес до правових категорій, понять і термінів, які використовуються законодавцями різних країн на позначення однакових явищ і об'єктів, тим більше у випадках, коли вони мають іноземне походження і запозичені у вітчизняне правове поле.

Категорія «належна правова процедура» виникла у концепції англосаксонської системи права і була імплементована у європейське континентальне право. Інститут же судового контролю, який покладається на слідчого суддю, зародився у французькому праві і був сприйнятий іншими європейськими державами. Понятійно-категоріальне поєднання двох систем права призвело до використання терміносистеми «належна правова процедура в діяльності слідчого судді», яка представляє дослідницький інтерес.

Щодо належної правової процедури – при оперуванні цією категорією вченими, здебільшого, стверджується її зарубіжне походження і аксіоматичне сприйняття концепції *due process* як гарантії прав людини та не акцентується увага на галузевій регламентації цієї категорії. Слідчий суддя, судовий контроль досить часто стають об'єктом наукових досліджень, зокрема, й в контексті зарубіжного досвіду (Скрипіна, 2008; Герасименко, 2012; Бялковський, 2021 та ін.). Водночас, питання вивчення європейського досвіду, зокрема, щодо законодавчого врегулювання інституту судового контролю, статусу слідчого судді не втрачають актуальності, зважаючи на динамічність цих категорій. Дослідження ж нормативного відображення правової процедури у діяльності слідчого судді пропонується вперше.

Основна частина. Метою статті визначено аналіз кримінального процесуального законодавства деяких європейських країн щодо урегулювання питань застосування правової процедури слідчим суддею. Завданням дослідження окреслено з'ясувати не лише теоретико-методологічне, а й прикладне значення належної правової процедури в кримінальному провадженні, зокрема, в діяльності слідчого судді, виявити спільні риси і відмінності у законодавчих підходах. Окрема увага приділяється рішенням Європейського Суду з прав людини (далі – ЄСПЛ).

Дослідниками відмічається, що «у західній правовій літературі належну правову процедуру розуміють як застосування права органами правосуддя відповідно до встановлених і санкціонованих державою юридичних принципів і процедур для гарантування і захисту конституційних та індивідуальних прав людини і громадянина» (Матвєєва, 2020: 55). Окрім того, вказується на існування концепції належної правової процедури у європейських країнах. Така концепція розцінюється як юридична вимога, згідно з якою держава повинна поважати всі юридичні права, які належать особі. Основою європейського стандарту концепції природної справедливості (процесуальної належної правової процедури) є право на справедливий судовий розгляд: кожна людина при визначенні її громадянських прав та обов'язків або при висуненні проти неї будь-якого кримінального обвинувачення має право на справедливий і відкритий розгляд упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, створеним згідно із законом. «Право на справедливий судовий розгляд слугує основою європейського стандарту концепції «процесуальної належної правової процедури» – фундаменту сучасної демократично-правової традиції», – наголошує С. Шевчук (Шевчук, 2002: 183).

Дійсно, концепція *due process* втілена у загальновідомих міжнародних актах, присвячених правам і свободам людини й громадянина (Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод) та проявляється через загальні засади судочинства, закріплені, зазвичай, у конституційних приписах і деталізовані у відповідних процесуальних кодексах. Але, якщо теоретико-методологічне визнання цієї концепції не піддається сумніву, то прикладне – зокрема урегулювання у кримінальному процесуальному законі, – викликає практичний та нормотворчий інтерес.

Що ж до такого суб'єкта кримінального провадження, як слідчий суддя, то дослідники, в цілому, єдині у думці, що він властивий кримінальному процесу багатьох європейських країн та країн пострадянського простору. Проте, у низці європейських країн (Північна Німеччина, Італія, Польща, Португалія, Швейцарія) посада слідчого судді була анульована, з переміщенням вектору повноважень в інше русло, де слідчий суддя за традицією є радше судовим слідчим, ніж суддею (Чернов, 2019: 195).

Проведений аналіз дозволяє констатувати унікальність поняття «слідчий суддя», яка полягає в тому, що цей суб'єкт притаманний кримінальному процесу більшості зарубіжних країн, однак, його статус є чи не найбільш неоднозначним для правових систем однієї правової сім'ї, з огляду приналежності до судових або слідчих органів.

У Франції, Бельгії, Нідерландах слідчі судді віднесені до органів попереднього (досудового) слідства у першій інстанції. У Німеччині, Австрії дільничний суддя виконує функції судді-дознавача, здійснюючи проведення слідчих дій. Паралельно слідчі судді застосовують примусові заходи до обвинувачених (підозрюваних) (Чернов, 2019: 196).

Процесуальний статус слідчого судді у Франції має відмінності. Так, згідно із ч. III, гл. I Книги I КПК Республіки Франція, слідчий суддя відноситься до слідчих органів і на вимогу прокурора він проводить слідство (слідчі дії) та пред'являє обвинувачення. Якщо слідчий суддя вважає, що вчинене діяння є проступком, то матеріали направляються до поліцейського трибуналу (ст. 178); якщо діяння належить до порушення – то у виправний трибунал (ст. 179); а якщо вчинене діяння є злочином, то матеріали справи

з описом речових доказів терміново передаються для провадження в обвинувальній камері (ст. 181) (Code de procédure pénale, 1959). Згідно із ч. 1 ст. 81 КПК Франції, слідчий суддя має право здійснити будь-яку слідчу дію, яку вважатиме необхідною в цілях встановлення істини. Він також має право давати доручення судовій поліції про проведення слідчих дій, крім допиту обвинуваченого й очних ставок. Він здійснює усі слідчі дії, збираючи як обвинувальні, так і виправдувальні докази. Передбачено і двоінстанційну систему оскарження рішень, ухвалених слідчим суддею: слідчий суддя як слідчий орган першої інстанції і слідча камера як слідчий орган другої інстанції. У 2000 р. французький кримінальний процес зазнав суттєвого перегляду, у зв'язку з чим в КПК Франції поряд зі слідчим суддею з'явилася нова фігура – суддя «щодо попереднього взяття під варту і затримання». Відповідно до нововведень, якщо слідчий хоче ухвалити рішення про попереднє взяття під варту, він посилає запит судді за попередніми висновками щодо цього і затримання через прокурора. Отже, суддя «щодо попереднього взяття під варту і затримання» ділить зі слідчим суддею функції щодо застосування заходів судового контролю (Чернов, 2019: 197). Попри такий дуалізм, ідея ліквідації слідчого судді у Франції (2009 р.) була піддана критиці, як така, що має ризики політично мотивованих зловживань в системі кримінального правосуддя. Нині чинне законодавство наділяє слідчого суддю подвійним статусом: магістрату-судді і магістрату-прокурорів (дозволяється переходити з одного статусу в інший). На слідчого суддю під час попереднього розслідування покладається обов'язок доказування. Деякі дослідники зауважують на виконанні слідчим суддею функції процесуального керівництва досудовим розслідуванням та стверджують, що слідчий суддя французької моделі кримінального судочинства вирізняється широтою своїх повноважень і правом вчиняти практичну більшість процесуальних дій за власною ініціативою (Бондюк, 2017: 55).

Здійснення судового контролю у французькому кримінальному процесі напряму пов'язують із дотриманням принципів незалежності судової влади, рівності громадян перед законом, презумпції невинуватості, права на захист, усності, гласності і змагальності процесу, внутрішнього суддівського переконання та вільної оцінки суддями доказів при винесенні рішень (Бялковський, 2021: 46), що вказує на контроль гарантування належної правової процедури.

У вступній частині кодексу (Article préliminaire) висуваються вимоги до кримінального процесу, зокрема, щодо його справедливості, змагальності та збереження балансу прав сторін. Окрім того вказується на відокремлення функцій обвинувачення і правосуддя. Також відмічається необхідність застосування належної правової процедури при застосуванні примусових заходів (за рішенням або під суворим контролем судового органу) – йдеться про процедури, пропорційні тяжкості правопорушення, які не принижують гідність особи. Взагалі, французький законодавець досить часто вживає слово «процедура» (procédure) в означенні змісту, порядку тієї чи іншої частини кримінального провадження або окремої процесуальної дії.

Схожий підхід і у німецького законодавця (German Code of Criminal Procedure, 1987). КПК Німеччини прямо не вказує на дотримання належної правової процедури, не визначає завдань, переліку принципів кримінального судочинства, термінів, якими оперує кодекс. Проте, він містить значну кількість процедурних норм. Також особливстю є те, що вказується на обов'язок дотримання процесуальних гарантій статті 6 Європейської Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, яка виступає федеральним законом країни.

Німецька судова система не виокремлює слідчого суддю. Кримінальне провадження оперує терміносполукою «суддя над дізнанням» (суддя, до компетенції якого належить попереднє розслідування, § 169) – ординарний (звичайний) суддя під час реалізації ним у конкретній справі повноважень щодо судового контролю, закріплення доказів або проведення невідкладних слідчих дій. В Німеччині слідчий суддя не веде розслідування. З урахуванням встановлених обставин справи він перевіряє законність і обґрунтованість слідчих дій, про проведення яких заявляє прокуратура (§ 162 КПК). Тобто, слідчий суддя перевіряє дотримання належності процедури проведення слідчих дій. Слідчі судді є суддями місцевого дільничного суду і виконують зазначені функції в рамках плану розподілу обов'язків кожного конкретного суду (Чернов, 2019: 198). Нещодавно у судову систему Німеччини введений спеціальний суддя, який вирішує питання судового контролю та судового санкціонування, зокрема, про перевірку законності й обґрунтованості ключових актів поліції чи прокуратури, пов'язаних із розслідуванням. Такий суддя має право виносити відповідні імперативні рішення (ухвали), але це не слідчий суддя, у розумінні вітчизняного законодавця (там само). Окрім того, у Німеччині на слідчого суддю вищого земельного суду та слідчого суддю Верховного суду ФРН покладається повноваження із розслідування складних злочинів.

Принципи кримінального судочинства в КПК Австрії мають урегулювання в § 2–17 (Strafprozeßordnung, 1975). Окрім цього, Європейська Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод теж є частиною австрійського законодавства, тому усі задекларовані у ній норми теж ураховуються в кримінальному процесі і свідчать про дотримання належної правової процедури. До 2008 року слідчий суддя за КПК Австрії здійснював повноваження з ведення справи після того, як прокурор завершив своє розслідування на стадії досудового розслідування. Він активно залучався до розслідування злочину та збору і дослідження доказів (Бондюк, 2017: 54). Повноваження слідчого судді звузилися до прийняття рішень щодо тримання під вартою на стадії досудового розслідування та прийняття рішення щодо проведення обшуку і спостереження за особою. Дослідники висловлюють наступні міркування щодо переваг такого нового порядку: «по-перше, визнається розумним, що орган, який приймає пізніше рішення про звинувачення, з самого початку може визначити, які саме обставини необхідно встановити в процесі попереднього розслідування: з'являється

гарантія того, що досліджуються як раз ті обставини справи, які в подальшому будуть вирішальними або для пред'явлення звинувачення, або для припинення судового провадження; по-друге, стає можливим при наявності складних злочинних діянь, наприклад в області економічної злочинності, створення «прокурорських команд» за участю прокурорів-фахівців; по-третє, істотно полегшується міжнародне співробітництво, оскільки за минулі роки в більшості європейських країн процедура попереднього розслідування поставлена під контроль прокурора. Таким чином, співпраця може здійснюватися на однаковому рівні (а саме на рівні прокурорів)» (Ильютченко, 2015: 180).

Кримінальний процесуальний закон Королівства Іспанія (*Ley de enjuiciamiento criminal en España*, 2015), з поміж іншого, визначає процедуру притягнення осіб до кримінальної відповідальності, специфіку процедури діяльності окремих судів. Зокрема, для Іспанії характерні спеціалізовані відокремлені слідчі суди, із функціями дізнання і досудового слідства (Бялковський, 2021: 57–58). Слідчий суддя відповідає за якість досудового розслідування злочину, стежить за дотриманням законодавства під час збирання доказів та законністю проведення процесуальних дій, дає доручення поліції і прокурору (Войнарович, 2018: 119). Також, є ряд специфічних процедур. Наприклад, *Juicio de faltas* (розгляд справ про злочини невеликої тяжкості) (ст.ст. 962–977). Згідно із цією процедурою, на початку кримінального процесу стосовно вказаних злочинів слідчий суддя одразу ж встановлює дату судового розгляду, не проводить досудового розслідування. Розгляд справи здійснює слідчий суддя. На нього також покладається повноваження щодо процедури *Juicio rápido* (пришвиджене провадження) (ст.ст. 795–803). Найчастіше застосовується *Juicio abreviado* (скорочений порядок) досудового розслідування, який регулюється ст.ст. 757–974 і здійснюється слідчим суддею.

За КПК Швейцарії (Трефилов, 2011) кримінальне переслідування і розгляд справи в суді здійснюється завдяки діяльності державних органів кримінального судочинства (ст. 1). Кримінальний процес відбувається лише у передбаченому законом порядку (ч. 2 ст. 2). Отже, законодавець опосередковано вказує на необхідність дотримання належної правової процедури. КПК закріплює основні принципи кримінального процесу (розділ 2 Титулу 1), загальні засади урегулювання провадження по справі (розділ 8 Титулу 2) і визначає суд з питань заходів процесуального примусу (п. а ст. 13), який ухвалює рішення про взяття під варту, продовження строку застосування заходу процесуального примусу (ст. 18). Окрім того, у Швейцарії виокремлено суди з питань оскарження – процесуальних дій та рішень, на які не подається апеляція (ст. 20), зокрема, й рішення судів з питань заходів процесуального примусу. Усі процедури застосування досудового і судового взяття під варту судом з питань заходів процесуального примусу мають законодавче урегулювання.

В Італії, попри схожість кримінального процесу з французьким, суддя з попереднього розслідування, здійснюючи контроль останнього і дотримання прав підозрюваних, має поверхневе нормативно-правове урегулювання його повноважень. Італійський законодавець, ухвалюючи новий КПК 1988 року відмовився від слідчого судді, який виконував функції попереднього розслідування.

Відповідно до Закону Чеської Республіки «Про кримінальне судочинство» (*Zákon o trestním řízení soudním (trestní řád)*, 1961) судді на досудових стадіях розглядають клопотання про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою (ст. 69), застави (ст. 73а), про накладення тимчасових обмежень (наприклад, заборону виїзду за кордон, відвідування певних приміщень тощо, ст. 88m) та ін.; санкціонують певні слідчі дії, наприклад: огляд та обшук житлових приміщень (ст. 83), прослуховування телефонних переговорів та аналіз телекомунікаційних ліній (ст. 88) тощо; розглядають скарги на дії (бездіяльність) органів поліції, прокурора та інших осіб, уповноважених здійснювати процесуальні дії (ст. 149). Такий суб'єкт як слідчий суддя, відсутній у чеському кримінальному процесі.

Застосування належної правової процедури, попри відсутність прямої вказівки на її застосування, впливає із мети кримінально-процесуального закону Латвії (Уголовно-процесуальный закон Латвии, 2005) – встановити такий порядок кримінального процесу, який забезпечить ефективне застосування норм кримінального закону і справедливе урегулювання кримінально-процесуальних правовідносин, без невідповідного втручання у приватне життя особи (ст. 1). Латвійський закон закріплює принципи кримінального процесу, не передбачаючи завдань кримінального провадження і використовуваних термінів. Законодавцем зроблено акцент на дотриманні процесуального порядку, який встановлюється кримінальним процесуальним законом і включається до кримінально-процесуального обов'язку (ст. 9).

Відповідно до ст. 40 КПК слідчим суддею є суддя, якому доручено контролювати дотримання прав людини у кримінальних процесах. Таке доручення надається головою районного (міського) суду. Відповідні процесуальні рішення щодо законності й обґрунтованості дій слідчим суддею можуть ухвалюватися відповідно до ст. 41 КПК, зокрема контролюючи рішення щодо здійснюваних процесуальних дій. Слідчий суддя ухвалює рішення про застосування запобіжних заходів, розглядає скарги. Окрім цього, ухвалює рішення щодо здійснення вказаних у законі слідчих дій та розглядає в порядку судового контролю скарги та рішення органів попереднього розслідування. Він не має права розглядати кримінальні справи по суті. У КПК передбачено як недеволютивний (у суд, який ухвалив рішення на оскарження), так і деволутивний (у вищій суд) способи оскарження проміжних судових рішень (Чернов, 2019: 199).

КПК Естонії встановлює порядок досудового провадження і судочинства у справах про злочини, а також порядок звернення до виконання ухвалених судових рішень (ст. 1) (Уголовно-процесуальный кодекс Республики Эстонии, 2003). Кодекс закріплює принципи кримінального провадження: державності, обов'язковості, презумпції невинуватості, забезпечення прав учасників процесу, свободи особистості і гідності, гласності, змагальності та ін. Проте, завдання кримінального провадження і термінологічний апарат кодексу

не визначені. Слово «процедура» в естонському кримінальному процесуальному законі не використовується. Законодавцем передбачено «суддю із попереднього розслідування», а також «виконавчого суддю», який здійснює завдання щодо виконання судового рішення (ст.ст. 21–22). Суддя із попереднього розслідування входить до поняття «суд» і належить до осіб, які ведуть процес. Такий суддя визначається як суддя, що виконує встановлені кодексом задачі. При цьому, окрема норма, із переліком відповідних завдань відсутня. Аналіз законодавчих положень показує, що на суддю із попереднього розслідування покладаються обов'язки щодо здійснення контролю досудового розслідування шляхом вирішення клопотань (у тому числі, при міжнародному співробітництві), ухвалення рішень щодо: слідчих дій, проведення оперативно-розшукових заходів, застосування запобіжних заходів, розгляду скарг.

КПК Литви (Baudžiam) (Уголовно-процесуальний кодекс Литовської Республіки, 2002) визначає мету кримінального провадження і вказує на урахування положень правових актів Європейського Союзу (ст. 1). Декілька разів вживається і термін «процедура». Примітно, що законодавець передбачає лише такі принципи кримінального провадження: змагальності, здійснення правосуддя лише судом, гласності, забезпечення права на захист, державної мови судочинства і пропорційності при застосуванні заходів процесуального примусу.

У литовському кримінальному процесуальному законі закріплено процесуальний статус судді досудового слідства (ст. 19). Такий суддя визначається як «суддя районного суду, який призначається головою окружного суду для здійснення передбачених законом процедур та прийняття рішень». У його повноваженнях відмічається особливість: за поданням судді про підготовку справи до розгляду суддя досудового слідства після передання справи на розгляд судового засідання, виконує наступні дії: а) провадить допит особи, яка повинна давати свідчення в суді, якщо є відомості, що вона через хворобу або інші поважні причини не може бути присутньою у судовому засіданні; б) провадить допит свідків, молодших 18 років або потерпілих, які не можуть бути допитані у судовому засіданні через можливість отримання психічної травми або інших тяжких наслідків; в) виконує процесуальні та організаційні дії у зв'язку із веденням процесу (ст. 239).

Окрім аналізу кримінальних процесуальних законів зарубіжних країн, слід звернути увагу і на необхідність використання слідчим суддею у своїй діяльності практики ЄСПЛ. Здійснення такої діяльності за встановленою законодавством процедурою, призначенням якої є ухвалення законних, обґрунтованих, своєчасних і справедливих рішень – називають однією із суттєвих системних ознак застосування практики ЄСПЛ слідчим суддею (Шаповалова, 2020: 3). «Кожна сучасна держава повинна бути здатною підтримувати суспільний порядок, а правила і процедури, відповідно до яких держава забезпечує виконання законів, мають бути публічними, недвозначними, справедливими та однаковими для всіх. Саме це і має на увазі належна правова процедура», – наголошує Л. Матвєєва (Матвєєва, 2020: 62). Вважається, що доктрина «належна правова процедура» відтворена: по-перше, в Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, яка в статті 6 закріпила право на справедливий судовий розгляд; по-друге, у практиці та рішеннях Європейського суду з прав людини, що містять тлумачення цього права, а також визначають критерії справедливої процедури судового розгляду (Матвєєва, 2020: 57).

Отже, правові позиції ЄСПЛ ґрунтуються на перевірці дотримання вимог щодо процесуальної процедури, встановленої ЄСПЛ. У самій Конвенції (Конвенція, 1950) категорія «належна правова процедура» не згадується. Проте, закріплені у ній права досить часто розкрито через необхідність дотримання відповідних процедурних норм: наприклад: нікого не може бути позбавлено свободи, крім таких випадків і відповідно до процедури, встановленої законом (ст. 5); кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, судове рішення проголошується публічно (ст. 6).

ЄСПЛ у своїх рішеннях неодноразово наголошує на дотриманні належної правової процедури, наприклад: (1) щодо застосування процедури, сумісної зі статтею 6 Конвенції (справа «Попов проти Молдови» № 2 (Popov v. Moldova № 2), справа «Праведная проти Росії» (Pravednaya v. Russia)); (2) Суд повторює, що слово «законний» та словосполучення «відповідно до процедури, встановленої законом», які містяться в пункті 1 статті 5, по суті, відсилають до національного законодавства і встановлюють обов'язок забезпечувати дотримання матеріально-правових та процесуальних норм такого законодавства (справа «Єчюс проти Литви» (Ječius v. Lithuania)); (3) процедура вирішення питань стосовно тримання під вартою має здійснюватися з дотриманням принципу змагальності і завжди має забезпечувати рівність процесуальних засобів сторін у справі (справа «Тжаска проти Польщі» (Trzaska v. Poland)); (4) забезпечення затриманому права бути заслуханим – особисто або за допомогою певного представництва – є однією з основоположних гарантій процедури, що застосовується при вирішенні питань позбавлення свободи (справа «Кампаніс проти Греції» (Kampanis v. Greece)); (5) дотримання принципу змагальної процедури стосується провадження в «судовому органі» (справа «Кероярві проти Фінляндії» (Kerojärvi v. Finland)); (6) труднощі сторони захисту, пов'язані з нерозкриттям усіх матеріалів мають бути належним чином збалансовані наявністю юридичних процедур, які перебувають під судовим контролем (справа «Фітт проти Сполученого Королівства» (Fitt v. the United Kingdom)); (7) Суд не піддає сумніву те, що ця процедура була передбачена для забезпечення належного здійснення правосуддя, проте, беручи до уваги процедурні вимоги, які діяли на момент розгляду справи, та спосіб, у який вони були застосовані у справі заявника, Суд приходять до висновку, що застосовані засоби не були пропорційні меті (справа «Смирнова проти України» (Smirnova v. Ukraine)); (8) процедурні гарантії, закріплені статтею 6, гарантують кожному право подання скарги (справа «Голдер проти Сполученого Королівства» (Golder v. the United Kingdom)) та ін.

Таким чином, рішення ЄСПЛ, визначаючи критерії процедурних норм гарантування приписів ЄКПЛ, виконують доктринальну роль в однаковому сприйнятті усіма країнами належної правової процедури щодо дотримання у кримінальному провадженні загальновизнаних принципів і стандартів кримінального судочинства. Це сприяє єдності правозастосовної кримінальної процесуальної практики як на національному рівні, так і у міжнародному співробітництві держав, створенню спільного розуміння інтеграційного правопорядку.

Висновки. Концепція належної правової процедури визнається європейським стандартом і відображає реалізацію права на справедливий судовий розгляд. Маючи теоретико-методологічний характер і закріпленість у визначних міжнародно-правових актах, концепція due process прямо не відображена у понятійно-категоріальному апараті кримінального процесуального законодавства зарубіжних країн. Слідчий суддя є суб'єктом кримінального провадження більшості проаналізованих країн, проте – і найбільш неоднозначним для правових систем однієї правової сім'ї, з огляду приналежності до судових або слідчих органів. У європейських країнах, здебільшого, відбувся перехід визнання слідчого судді від суб'єкта проведення розслідування до суб'єкта здійснення контролю проведення процесуальних (слідчих) дій та дотримання прав осіб. Хоча має місце і наділення слідчого судді широкими повноваженнями з досудового розслідування, при різних диференційованих формах кримінального провадження. Деякі країни функцію судового контролю залишають за судом, не виділяючи окремого суб'єкта для цього. КПК зарубіжних країн притаманні процедурні норми. Відсутність чіткої процедури виконання слідчим суддею (судом) повноважень в кримінальному провадженні становить ризики визнання процесу нікчемним.

Використання практики ЄСПЛ слідчим суддею вказує на керування ним принципом верховенства права, виконання правових вимог – контролю дотримання процедурних норм учасниками досудового провадження та здійснення власної діяльності у процедурних межах, визначених кримінальним процесуальним законом.

Список використаних джерел:

1. Бондюк А. Ф. Процесуальні основи статусу слідчого судді у кримінальному провадженні : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 241 с. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/bitstream/123456789/1918/1/>
2. Бялковський Д. А. Реалізація конституційних засад кримінального провадження в діяльності слідчого судді : дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2021. URL: https://docs.mgu.edu.ua/docs/vchen_rada/disertacii/balkovsk_dis.pdf
3. Герасименко С. Г. Судовий контроль на досудових стадіях кримінального судочинства: національне законодавство та зарубіжний досвід : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Запоріжжя, 2012. 20 с.
4. Ильютенко Н. В. Оптимизация уголовного процесса: опыт Австрии. *Актуальные проблемы российского права*. 2015. № 12 (61). С. 178–183. URL: <https://istina.ips.ac.ru/publications/article/14729266/>
5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини). Рим, 1050. Ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17.07.97. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
6. Матвеева Л. Г. Належна правова процедура та правові стандарти Європейського суду з прав людини. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2020. № 4 (14). С. 54–64. URL: <https://visnykpaou.com/index.php/journal/article/view/451/347>, DOI: <https://doi.org/10.34015/2523-4552.2020.4.05>
7. Скрипіна Ю. В. Слідчий суддя в системі кримінально-процесуальної діяльності (порівняльно-правове дослідження) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2008. 20 с.
8. Трефилов А. А. Новый Уголовно-процессуальный кодекс Швейцарии : комментарий и перевод. Москва, 2011. 224 с.
9. Уголовно-процессуальный закон Латвии : Закон от 20.04.2005 г. URL: http://www.pravo.lv/likumi/29_upz.html (дата звернення: 19.08.2022).
10. Уголовно-процессуальный кодекс Литовской Республики : Закон от 14.03.2002. URL: <https://wipolex.wipo.int/ru/legislation/details/8195> (дата звернення: 19.08.2022).
11. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Эстонии : Закон от 12.02.2003 г. URL: <http://www.yurotdel.com> (дата звернення: 19.08.2022).
12. Чернов В. С. Институт следчих суддів та імперативні рішення слідчого судді: зарубіжний досвід. *Право і суспільство*. 2019. № 6. Частина 2. С. 194–200. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736-2019-6-2-30>
13. Шаповалова І. С. Застосування слідчим суддею практики Європейського суду з прав людини при здійсненні судового контролю в кримінальному провадженні : дис. ... докт. філософ. Дніпро, 2020. URL: <https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/science/rada/df002/1/d1.pdf>
14. Шевчук С. Порівняльне прецедентне право з прав людини. Київ : Реферат, 2002. С. 183.
15. Code de procédure pénale. *République française*. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/codes/id/LEGITEXT000006071154/> (дата звернення: 18.08.2022).
16. German Code of Criminal Procedure. Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_ (дата звернення: 18.08.2022).
17. Ley de Enjuiciamiento Criminal en España. Agencia Estatal Boletín Oficial del Estado. Última modificación: 2 de julio de 2021. Madrid. URL: https://www.boe.es/biblioteca_juridica/abrir_pdf.php?id=PUB-DP-2021-145
18. Strafprozeßordnung, 1975 (StPO). StF: BGBl. Nr. 631/1975 (WV). URL: <https://wipolex.wipo.int/ru/text/503966> (дата звернення: 18.08.2022).
19. Zákon o trestním řízení soudním (trestní řád). 29.11.1961. Nr 141/1961. URL: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1965-109> (дата звернення: 19.08.2022).

References:

1. Bondiuk, A. F. (2017). Protsesualni osnovy statusu slidchoho suddi u kryminalnomu provadzhenni [Procedural bases of the status of an investigating judge in criminal proceedings]. *Abstract of candidate's thesis*. Kyiv. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/bitstream/123456789/1918/1/>
2. Bialkovskiy, D. A. (2021). Realizatsiia konstytutsiinykh zasad kryminalnogo provadzhennia v diialnosti slidchoho suddi [Implementation of the constitutional principles of criminal proceedings in the activity of the investigating judge]. *Abstract of candidate's thesis*. Odesa. URL: https://docs.mgu.edu.ua/docs/vchen_rada/disertacii/balkovsk_dis.pdf
3. Herasymenko, S. H. (2012). Sudovy kontrol na dosudovykh stadiiakh kryminalnogo sudochynstva: natsionalne zakonodavstvo ta zarubizhnyi dosvid [Judicial control at the pre-trial stages of criminal proceedings: national legislation and foreign experience]. *Abstract of candidate's thesis*. Zaporizhzhia.
4. Il'jutchenko, N. V. (2015). Optimizacija ugolovnoho processa: opyt Avstrii [Optimization of the criminal process: the experience of Austria]. *Aktual'nye problemy rossijskogo prava*. № 12 (61). S. 178–183. URL: <https://istina.ips.ac.ru/publications/article/14729266/>
5. Konventsiiia pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod (z protokolamy) (Ievropeiska konventsiiia z prav liudyny) [European Convention on Human Rights]. Rym, 1050. Ratyfikovano Zakonom № 475/97-VR vid 17.07.97. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
6. Matvieieva, L. H. (2020). Nalezghna pravova protsedura ta pravovi standarty Yevropeiskoho sudu z prav liudyny [Due process and legal standards of the European Court of Human Rights]. *Visnyk Penitentsiarnoi asotsiatsii Ukrainy*. № 4 (14). S. 54–64. URL: <https://visnykpau.com/index.php/journal/article/view/451/347>, DOI: <https://doi.org/10.34015/2523-4552.2020.4.05>
7. Skrypina, Yu. V. (2008). Slidchyi suddia v systemi kryminalno-protsesualnoi diialnosti (porivnialno-pravove doslidzhennia) [Investigating judge in the system of criminal procedural activity (comparative legal study)]. *Abstract of candidate's thesis*. Kharkiv.
8. Trefilov, A. A. (2011). Novyj Ugolovno-processual'nyj kodeks Shvejtsarii : kommentarij i perevod [New Criminal Code of Practice of Switzerland : comment and translation]. Moskva. 224 s. [in Russian]
9. Ugolovno-processual'nyj zakon Latvii : Zakon ot 20.04.2005. URL: http://www.pravo.lv/likumi/29_upz.html [in Russian]
10. Ugolovno-processual'nyj kodeks Litovskoj Respubliki : Zakon ot 14.03.2002. URL: <https://wipolex.wipo.int/legislation/details/8195> [in Russian]
11. Ugolovno-processual'nyj kodeks Respubliki Jestonii : Zakon ot 12.02.2003. URL: [https://www.juristaitab.ee/sites/\[in Russian\]](https://www.juristaitab.ee/sites/[in Russian])
12. Chernov, V. S. (2019). Instytut slidchykh suddiv ta imperatyvni rishennia slidchoho suddi: zarubizhnyi dosvid [Institute of investigating judges and mandatory decisions of the investigating judge: foreign experience]. *Pravo i suspilstvo*. № 6. Chastyna 2. S. 194–200. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736-2019-6-2-30>
13. Shapovalova, I. S. (2020). Zastosuvannia slidchym suddeiu praktyky Yevropeiskoho sudu z prav liudyny pry zdiisnenni sudovoho kontroliu v kryminalnomu provadzhenni [The application of the practice of the European Court of Human Rights by the investigating judge in the exercise of judicial control in criminal proceedings]. *Abstract of candidate's thesis*. Dnipro. URL: <https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/science/rada/df002/1/d1.pdf>
14. Shevchuk, S. Porivnialne pretsedentne pravo z prav liudyny [Comparative case law on human rights]. Kyiv : Referat, 2002. S. 183.
15. Code de procédure pénale. *République française*. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/codes/id/LEGITEXT000006071154/> [in French]
16. German Code of Criminal Procedure. Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_ [in German]
17. Ley de Enjuiciamiento Criminal en España. Agencia Estatal Boletín Oficial del Estado. Última modificación: 2 de julio de 2021. Madrid. URL: https://www.boe.es/biblioteca_juridica/abrir_pdf.php?id=PUB-DP-2021-145 [in Spanish]
18. Strafprozeßordnung, 1975 (StPO). StF : BGBl. Nr. 631/1975 (WV). URL: <https://wipolex.wipo.int/ru/text/503966> [in German]
19. Zákon o trestním řízení soudním (trestní řád). 29.11.1961 № 141/1961. URL: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1965-109> [in Czech]